

Deák Péter

Helyzetelemzéstől a jövőképig

Gondolatok a Nemzeti Katonai Stratégiáról

Egy állam biztonságát nemzetközi és belső garanciák szavatolják. Napjainkban bizonyára nem kell részletezni, mit érthetünk e meghatározás nemzetközi oldalának. Kevésbé köztudott viszont, hogy mit értünk „belső garanciarendszer” alatt. E dimenzióba tartoznak ugyanis elvi elemek, nevezetesen az alkotmány vonatkozó kitételei, a törvényrendszer, az igazgatás, a civil szféra, és mindezek mellett, mi több kifejeződésében a biztonságot garantáló intézmények, szervezetek, testületek, anyagi elemek, a kritikus infrastruktúra, a védelmi ipar és a kutatásfejlesztés. Ezek között sajátos helyzetekben bizonyos prioritása van a fegyveres szervezeteknek, civilesebben „erőszakszervezetek”-nek, de régi kifejezéssel élve, a fegyveres testületeknek. A szerző az alábbi cikkben a klasszikus értelemben vett honvédelmet szolgáló haderővel – népszerűbben hadsereggel, hivatalos nevén a Magyar Honvédséggel – foglalkozik, egy bizonyos, de fontos megközelítésben.

2008-ban folyamatos igény, és többszöri próbálkozás után elkészült, és a kormány által, az országgyűlés illetékes bizottságában történő bemutatás után elfogadásra került a Magyar Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiája. Ezen túl – amint az a demokratikus országokban alapvető követelmény – nyilvánosságra is került és minden állampolgár számára, a mai kor összes kommunikációs formájában, megtekinthető, olvasható.

A globális világ a gyors változások kora. Minden változás egyben újabb átalakulásokat indukál, és amennyiben ez akadályokba, vagy közömbösségbe ütközik, a változásra, innovációra ítélt elem, szervezet, eljárás anakronisztikussá válik. Főleg a változó nemzetközi viszonyok, a globalizáció új jelenségei, a NATO és nemzetközi szervezetek változása jelentik a „mozgó célpontot”. A haderők több irányból vannak folyamatos átalakulásra kényszerítve, többek között külső tényezők, nevezetesen a biztonsági környezet által, illetve nemzetközi kötelezettségek vállalása okán. Ennél jelentősebbek lehetnek olyan belső elemek, amelyek természetesen nem izolálódnak el a külső dimenzióktól, de magának az intézménynek, mint rendszernek átalakulást, fejlődést igénylő komponensei. Ezek közül jelentős az informatikai rendszerek, a hadfelszerelés robbanásszerű, napjainkban felgyorsult innovációja, akár fegyverzet, akár kettős rendeltetésű (double use) területen, és ez – számos más területen, elsőként a hadviselési módban, harci metodikában radikális változást eredményez,

ami ugyanakkor visszahat a szervezetre, a vezetési rendszerekre. De a változást igényli részben ezzel, de más okokkal összefüggésben a humán tényező, az állomány alakulása, tudatvilága, motivációja, a várható alkalmazás geográfiai tényezői, általános forrástényezők, gazdálkodási formák is.

A fent említett anakronizmusnak – amely egyben konzervatív, elmaradott formátumot is jelent – ellentéte, még hozzá pozitív elnevezése a hadseregek vonatkozásában ma elsősorban a hitelesség, ami a korszerűségben, a folyamatos modernizációban jelenik meg. Sokat használt kifejezés napjainkban, hogy nem elég ilyenek-olyannak lenni, annak is kell látszani. Ez a katonai erő vonatkozásában talán úgy fordítható, hogy hiteles visszatartó erőt kell bizonyítani, hiszen korunkban a konfliktusok megelőzésében a korszerű hadsereg megléte a politika fontos támasza.

Mindebből származó egyéni következtetésem, hogy a „stratégia” ez esetben, a megszokott értelmezéstől eltérően, nem egy átfogó cselekvési program, nem a katonai erő alkalmazására irányul, hanem központjában a fejlesztés van, amelynek eredményei éppen rendelt tevékenységének hatékonyságát szolgálják.

A Nemzeti Katonai Stratégia helye és ebből eredő kidolgozási módszere

Azzal kezdeném, hogy a továbbiakban NKS-ként rövidített dokumentum természetéről, forrásáról, pozíciójáról voltak viták a kidolgozás menetében. Néhány sorral lejjebb bizonyítani kívánom, hogy a NKS egyértelműen politikai dokumentum, annak ellenére, hogy nevében a „katonai” szó szerepel. Nem csupán a jóváhagyó testület – a kormány – miatt, hanem azért, mert a politika minden területén jelentkező, tehát interágazati felelősségét fejezi ki a honvédelem hitelességéért, a katonai erő alkalmazhatóságáért.

Természetesen csak a politika, a „civil kontroll” legfelelősebb elemei alkotják meg a végleges okmányt és ebből eredő tennivalókat, hiszen a felelős döntéshozók a „szakma”, a katonai vezetés, a hadtudomány művelői, és a végrehajtók bevonása nélkül csak felelőtlen, gyakorta eltorzult axiómákat képesek megfogalmazni. Ennek a gondolatnak a jegyében vázolnám fel azt a folyamatot, mely szerint az írás tárgyát képező dokumentum kialakult. Ezt részben elvi folyamatként, másrészt a gyakorlati kidolgozó munka ismertetésével kívánom bemutatni.

Rendszerjellegű megközelítés

Amennyiben az NKS-t akár dokumentumnak, akár fejlesztési programnak tekintjük, természetesen a meghatározó tényezőkből, determinánsokból kell kiindulni, amit akár nevezhetünk „input”-nak is. A követelményt kifejező kiinduló elemek igen sokrétűek, vannak dogmatikusak (nem a szó rossz értelmében), és mobilak.

Az első csoportba azok a hierarchiában feljebb álló érvényben lévő elvek tartoznak, amelyek tartalmához igazodni kell, illetve adaptálni a stratégia rendeltetéséhez. Hazai viszonylatban ezek első csoportja természetesen az Alkotmány, a Honvédelmi Törvény, a parlamenti határozatok általában, de közvetlenül a kormány által elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégia. Bár ez tartalmazza az egyéb ágazati stratégiák főbb elemeit, a kidolgozásnál célszerű ezt is figyelembe venni. A második csoportot a

nemzetközi kötelezettségeinket meghatározó, Magyarország részéről elfogadott alapokmányok, szerződések, alkalmi határozatok képezik.

A következő input elem a biztonsági környezet, ezen belül a katonai erőt érintő kihívások, tartósak és aktuálisak, és e veszélyek prioritásai. Természetesen ezek már mobilak, változók és elemző munkát igényelnek. Az így megfogalmazódó elvi követelményeket azonban körülmények, feltételek, gazdasági és természeti erőforrások, technológiai szint, geográfiai tényezők korlátozzák. A követelmények és befolyásoló körülmények szimbiózisából, mérlegeléséből alakulnak ki a védelempolitika alapjai, amelyek már nem közvetett, hanem direkt módon szinte előírják a stratégia irányait, tartalmát. A nemrég elfogadott NKS a fejezetrendszerében is világosan tükrözi ezt a folyamatot.

A stratégia központi kérdései ezek alapján a katonai erő, a Honvédség, illetve részelemei alkalmazási formáinak, az ebben jelentkező, számos tényező alapján megrajzolt szükséges és lehetséges hadviselési mód (vagy harci metodika), és fő követelményként az ehhez szükséges képességek. Ezzel elértünk lényegében az „output”-hoz, a hiteles haderő-formációhoz, valamint ahhoz, hogy ezek megteremtéséhez milyen források és cselekvési program szükséges.

A kidolgozási folyamat

A NKS előterjesztéséért felelős honvédelmi miniszter, azonosulva a fentebb elemzett folyamattal és a stratégia rendeltetésével, a fő szempontok általános meghatározása után a koncepció szövegalaphoz is kiindulást jelentő kidolgozásával ismert nemzetközi közíró-szakértőből, világgazdasági kutatóból, politológusból, biztonságpolitikai elemzőkből, hadtudósokból álló csoportot kért fel, amelynek vezetésével tekintélyes diplomáciai és szervezési tapasztalattal bíró, és hadtudományi minősítéssel rendelkező személyt bízott meg.

A munkacsoport már a munka megkezdésekor elvetette az előre tervezett struktúrát, ha úgy tetszik, részletes tartalomjegyzéket, mert olyan álláspont alakult ki, hogy a logikai és didaktikai folyamatok önmagukban alakítanak ki egy felépítést, amit követően a hivatalos dokumentumok szabályai, előterjeszthetősége és feladat-prioritásai után közérthető felépítésbe rendeznek át. Ennek tipikus példája, hogy a fentebb leírt logikai folyamat forrás része, pontosabban a fenntartási és fejlesztési feltételek kifejtése a NKS utolsó, V. fejezetébe került, mert a politikai döntésben az egyik leglényegesebb tényezőt, dilemmát ez tartalmazta.

A munkacsoport első pillanattól kezdve szoros konzultatív kapcsolatban dolgozott a Honvédelmi Minisztérium védelempolitikai szakembereivel, valamint – és ez talán a legfontosabb – a vezérkari főnök képviselőivel. Ez utóbbi szerves és folyamatos együttműködés volt ugyanis a záloga, hogy az NKS jól tükrözze a politikai dokumentum, és a később kidolgozásra kerülő haderőnemi doktrínák közötti kompetencia határ és egyben katonai elvekre történő adaptálás szimbiózisát. A munka intenzív volt, a számos, előző megbeszélésen korrigált szöveg, gondolatok sűrű találkozókban formálódtak, jelentős volt a verbális egyeztetés és szöveg-tartalomfejlesztésen kívül az írásbeli véleményformálás módszere is. Magától értetődő volt, hogy a szűk kört bővíteni kell a Honvédség szerveinél lefolytatott vitaértekezletnek,

külön véleménycsere folyt az érdekelt ágazatokkal, a külügyi területtel. A hivatalos tárcaközi egyeztetést természetesen, mint feljebb írtam, a munkacsoport által átadott, de szöveg alapul szolgáló koncepció tervezet végleges leadása után az igazgatási nyelvhasználathoz is igazított szöveggel a minisztérium folytatta le, a munkacsoport vezető részvételével. Ez a kreatív, számos tényezőt elemző és mérlegelő munkamódszer vezetett oda, hogy – véleményem szerint – a NKS elfogadási szinten, több előző próbálkozás után először készült el a Magyar Köztársaságban, tartalmilag korszerűnek, magas színvonalúnak ítéltető, nemzetközileg is elismerést kapott, gyorsan elfogadásra került, és – ami igen fontos – politikai konszenzust tükrözött. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy egyben folyamatosan korrekcióképes, tehát megállapításai és programjai nem sarkosak, új jelenségekhez konvertálhatók.

Néhány fontos részlet bővebb kifejtése

A biztonság komplexitása, az egyes elemek arányai

A NKS két megközelítésben is elemzi a biztonság bővülő tartalmát, körét. A bevezető utáni első fejezetben a térségi dimenzió tágulását említi, utalva arra, hogy a nemzeti érdekeket, térségi kockázatokat nem lehet elszigetelten értékelni a távoli régiók válságaitól, vagy akár csak azok veszélyétől. Ez a megállapítás szinte egyértelműen következik a globális világrendből, a munkaerő, a tőke, az áru, információk, a politikai vonulatok szabad áramlásából, illetve az ezekkel összefüggő jelenségmozgásból. Egy adott térségben jelentkező, vagy ott kialakuló kihívás terjedése nem ismer határokat. Általánosságban beszélhetünk a legjobban érzékelhető példaként a járványokról, amelyek lehetnek nyomortényezők, vagy bioterrorizmus, ökológiai károkozás következményei, de említhetjük a tömeges, egyidejű, illegális migrációt, a meteorológiai jelenségeket, amelyek már nem ismernek határokat, és az említett tényezők szabad áramlása, ha nem is direkt módon, e válság eszkaláció hordozójaként jelentkezhet. És akkor nem beszélünk az erőszakideológiák, jelenségek, illetve az ezeket manifesztáló erők, fegyverzet, technika világ mobilitásáról, és a katonai – a mai legfőbb tényezőként a válságkezelő – erő jelenlétének rapiditásáról.

A biztonság komplexitásának másik, kihíváshalmazban jelentkező elemzését a NKS a Magyar Köztársaság védelempolitikáját bemutató fejezet első bekezdésében, kiemelkedő módon mutatja be. Természetesen egy ilyen dokumentumban nem lehet részletesen „felsorolni” az új, illetve megújult veszélyeket, kihívásokat, ezzel számos komoly tudományos forrás részletesen foglalkozik. És itt meg kell említenem egy publikációs hibát, ugyanis egy szemléltető „ablakban” a szerkesztő megkísérli a lehetlent, és egy tengelyen felsorolja a lap alján „A biztonság fogalmába tartozó területeket”. Ilyen tételezés nem létezik, azt nem is említve, számos evidens elemet kihagy (pl. terrorizmus, szervezett nemzetközi bűnözés, stb.) és ezzel lényegében szűkíti a dokumentum szövegében rejlő komplexitás szélességét.

A biztonság összetett értelmezéséhez még hozzátennék két általam fontosnak tartott axiómát, amit a nemzetközi irodalom sokszorosan kiemel, és amelyek a NKS szövegéből, ha nem is szó szerint, de érzékelhetőek. Ezek egyike, hogy az egyes veszélytényezők, de ezekkel járó események olyan szoros kapcsolatban vannak, hogy aktivizálódásukkal egymást indukálják. Nem csak arról van szó tehát, hogy a

veszélyek területileg eszkalálódnak, hanem más területekre kihatva „rulírozzák” a veszélytényezőket. Nem hiszem, hogy példákat kellene felsorolnom, de egy-két, korántsem teljes folyamatot megemlítenék. A globális felmelegedés ökológiai károkat okoz, az ebből is eredő ivóvíz probléma közismert, ez járványokat okozhat, amelyek maguk is terjednek, de felélénkítik a térségből az exodust, a tömeges migráció számos helyen az idegengyűlölet növekedéséhez vezet. Kézzel fogható példa, hogy a terrorcselekmények katasztrófában jelennek meg, és ezek következményeit, egészen a katasztrófabűnözésig nem is kell felsorolni.

A katonai erő szerepének kérdésköréhez tartozik a biztonság komponenseinek belső aránya. Számos felületes szemlélő, mi több, szerző olyan következtetést von le az új kihívások előtérbe kerüléséből, hogy a biztonság fegyveres elemeinek jelentősége, más szavakkal „aránya” korunkban csökken. Ez a nézet így felületes. Éppen a komplexitás miatt nem lehet numerikus arányokat felállítani. Attól, hogy az új kihívások okozta válságjelenségek a köztudatban, a mindennapokban nagyobb helyet kapnak, hogy kezelésük új nemzetközi és állami intézményeket igényel, sajátos stratégiájuk van, semmiképp sem a katonai biztonság háttérbekerüléséről van szó, hanem az új veszélyek fontosságának növekedéséről, sok esetben a politika fókuszába kerüléséről. És még ehhez a kérdéshez tartozik, hogy éppen az NKS-ben jellemzett új katonai formációk, képességek jelentős szerepet kapnak a nem fegyveres fenyegetések prevenciójában, illetve elhárításában, amit a NKS szinte fel is sorol, bár vannak olyan helyzetek, amiket az adott szituáció szülhet.

A fegyveres konfliktusok valószínűségi szintje

A kilencvenes évek közepe – vagy még korábbi – óta szinte sztereotip kijelentés, szólam, hogy „térségünkben a hagyományos tömeghaború valószínűsége minimális”. Ettől függetlenül, a megállapítás lényege igaz, azzal kiegészítve, hogy az ilyen konfliktus kirobbanása és folyamata a legvalószínűtlenebb, legrosszabb eset kategóriájába tartozik. Az NKS ezt a tételt a Magyar Köztársaságra konkretizálja, de ezt az egzaktságot lazítja az utaló mondatban a „belátható” időhatározó, illetve az azt kiegészítő „hosszabb távon i alacsony valószínűségű” meghatározás. A ténymegállapítás hitelességét, és az időhatározók felületességét akkor tudjuk teljes mélységben megérteni, ha bizonyítjuk az állítás igazát, amire természetesen az NKS, mint politikai dokumentum nem tud helyet, terjedelmet biztosítani.

Az axiomatikus, hadtudományi érv elsősorban az, hogy az úgynevezett hagyományos, tehát múlt századi háborúkép a haditechnikai fejlődés, az informatikai teretágulás következtében anakronizmussá vált, hiszen a változások folyamatosak, a hadviselési módok, háborúképek sűrűn változnak.

A tétel igazságát egyértelműen igazolják a garanciális körülmények, nevezetesen hogy a NATO léte, a tagság státusza olyan helyzetet teremt, hogy a történelemben először jött létre és ma is működik olyan kollektív védelmi integráció, amelynek a prevenció érdekében már az úgynevezett békeidőben élő, felkészített és integrált hadereje van. Mind ehhez hozzá kell tenni, hogy hazánk geopolitikai környezetében csak olyan szomszédos, vagy közeli országok vannak, amelyek tagjai a biztonságot szavatoló integrációk legalább egyikének, illetve határozott politikai akarat van azokhoz

való csatlakozásra. Ezért, de más szempontok miatt a nemzeti érdekeink körébe tartozó térségben, a földrajzi realitások által felmérhető környezetben nem észlelhető olyan artikulált politikai akarat, netán ideológiai alap, amelynek megvalósítása a fegyveres erőszak alkalmazását igényelné, vagy netán kilátásba helyezné. A múlt század katarzisait átélő demokráciákban az állampolgárok nem is juttatnak hatalom közelbe militáns kormányzatokat. Ha mégis megfogalmazzuk azt a fikciót, hogy valamely államban a civilizált és demokratikus értékekkel mereven szembenálló, belső hatalmi csoportokra épített ellenforradalmi konfliktussal reakciós hatalom jutna diktatórikus pozícióba, akkor az a globális biztonságot veszélyeztető válságként értékelhető, amely ellen, – nevezhetjük gaz, vagy bukott államnak – nemzetközi válságkezelő missziók aktivizálódnak.

Az államok közötti háború szinte kizárhatóságát szavatolja az a tény is, hogy a világban, de még inkább a régiókban nincs meg sehol az a katonai kapacitás, ami csak a minimális siker lehetőségét is kilátásba helyezné.

Mind ehhez még hozzá kell, tegyék egy személyes álláspontot is, mégpedig azt, hogy hazánkat érintően az úgynevezett „háborús küszöb alatti”, vagy más kifejezéssel „alacsonyintenzitású” konfliktusok valószínűsége is csökken. Az a térség, amelyből bennünket a 90-es években az ilyen kihívások várhatók voltak, nevezetesen a Nyugat Balkán, bár még most is problémás körzet, de a katonai jelenlét és a polgári államépítés erőivel válságkezelt, ellenőrzött térségnek számít.

Képességek és készségek viszonya

Az NKS 4. fejezetében általánosságban, majd részletes tételezéssel állapítja meg, illetve sorolja fel az általam a bevezetőben output-ként említett *képességeket*, és véleményem szerint ez a stratégia alkotás elemző jellegének hatékony eredménye. Természetes kérdésfelvetés, hogy a Magyar Honvédség összképességei vajon hogyan jelennek meg az alrendszer egyes elemeinél, a vezetésben, illetve magánál a képességeket érvényre juttató katona vonatkozásában. Ezt a kérdést feloldja az előző fejezetben az alkalmazási körülmények olyan irányú megfogalmazása, amelyekre az általános képesség elemzésnél megemlített korlátok is vonatkoznak. Az alkalmazási forma, körülményei és a vállalt hadviselési mód lényegében kibontják az úgynevezett összképességeket, és így a felsorolás könnyen adaptálható az egyes „kontingensekre” (amelyek éppen a képességi szempontok szerint kerülnek összeállításra), és célokat megvalósító állományra egyaránt.

A képességek kialakítása természetesen a fejlesztés és felkészítés együttes eredménye kell legyen. Ebből az az evidencia is származik, hogy felsorolt elemek nem magukban és izoláltan jelentkeznek, hanem összefonódnak, összkészséggé alakulnak. Ez azt jelenti, hogy kialakult hatékony, többoldalú alkalmazási lehetőség a műveleti gyors váltást is lehetővé teszi, nem különül el az expedíciós, vagy a hazai területen végzendő feladatra való alkalmasság. Persze ebben nagy szerepe van a folyamatos humán erőforráspótlásnak, továbbképzésnek, szinten tartásnak és a régen használt kifejezéssel illetett összekovácsoltságnak.

E tekintetben azonban van még egy fontos tényező. Hosszú viták után alakult ki az az álláspont, hogy hazánk „nem törekszik a katonai képességek teljes spektrumának

kialakítására”. A megállapítás nem csupán sajátos geostratégiai helyzetünk, a haderő nagyságrendje, haderőnemi szerkezete és fejlesztési forrás problémáinak elemzése alapján került megfogalmazásra, hanem alkalmazkodott a NATO rugalmas, számos tényezővel számoló tervezési rendszeréhez is, amely minden esetben legalábbis igyekszik a körülmények és lehetőségek sokaságához alkalmazkodni. Ugyanakkor hiányérzetem van atekintetben, hogy a NKS nem említi kellően azt az elfogadott elvet, miszerint az egyes nemzeti haderők bizonyos műveletekben kiemelt szerepet tudnak vállalni a katonai, földrajzi, iparszerkezeti, valamint történelmi hagyományok szervezési örökségek során kialakult specifikumoknak, saját szempontokból „katonai hungarikumoknak”, amelyek hatékony feladat és munkamegosztást eredményezhetnek a nemzetközi kontingensekben. Erre már évek óta vannak hatékony példák, nevezetesen a délszláv válságkezelés első szakaszában a műszaki-hídépítő csapatok, máskor a kutató-mentő szolgálat, laboratóriumok, kiemelt információs céltérségek, és még találnánk néhányat.

Szövetségek közötti harmónia

E befejezésnek szánt néhány gondolat aktualitása a Nemzeti Katonai Stratégia megjelenése óta még nagyobb teret nyert. Az kétségtelen és logikus, hogy a dokumentum, mint védelem-katonapolitikai stratégia alapvetően a – mint a szövegben olvasható – konstruktív tagságunkat bíró kollektív védelmi szövetség, a NATO követelményeihez, doktrínájához, stratégiájához és belátható új identitásaihoz alkalmazkodik, mi több, ezekből indul ki. A biztonság fentebb kifejtett komplex jellegéből adódó kihívásokra adott válaszok napjainkban a nemzetközi közösség szélesebb hálózatának, egyéb integratív szervezeteinek speciális és általános aktivitását igénylik. Magyarország 2004 óta, nem is túl hosszú csatlakozási folyamat végeztével, az Európai Unió tagja, aktív szerepet kíván vállalni a nagyon lassan, de alakuló közös kül-, biztonság- és védelempolitikában. Hozzá kell tenni ehhez, hogy az egykoron második pillérnek nevezett terület szinte teljesen összefonódik a bel- és igazságügyi együttműködéssel, a migrációs jelenség kezelésével, a klímapolitikával, a schengeni rendszerben kifejeződő határbiztonsággal. Talán ennél is fontosabb, hogy az utóbbi esztendőben és napjainkban élesen kifejeződik a válságkezelés céljának és metodikájának a NATO-tól nem elváló, hanem azt kiegészítő formáival. A humanitárius akciók, az „államépítés”, békefenntartás, ellenőrzés szintén igényel bizonyos katonai részvételt az egyes akciókban. Az átfedés, az erők kettőssége nem új dilemma, első megfogalmazása az „elkülöníthető, de nem elkülönített” (separable, but not separated) volt valamelyik NATO-csúcson, és a ratifikálásra váró Lisszaboni Szerződés e tekintetben világosan fogalmazza meg a NATO-EU katonai együttműködést.

A Nemzeti Katonai Stratégia IV. fejezete igen korrektül fejezi ki e tekintetben nemzeti érdekünket és az általános együttműködés értékét. Kifejti, hogy a NATO-EU képességeket folyamatosan közelíteni kell, mégpedig többnemzeti összefogással. Mindezt tetézi az a mondatrész, hogy „Magyarország... messzemenően érdekelt a két szervezet közötti együttműködésben...”. Ezen túlmenően elégedettséggel nyugtázom, hogy a honvédelemért felelős magyar politikus, miniszter egy két hete lezajlott védelmi miniszteri találkozáson azt is kifejtette, hogy a két nemzetközi

szervezet, pontosabban a NATO és az EU közötti együttműködést intézményesíteni kell, szervezetté kell tenni. Érezvén és látván azokat a nézetkülönbségeket, amelyek egyes NATO- és EU-országok között jelentkeznek, ez a javaslat igen fontos és a kompromisszumok irányába hat. Azt gondolom, hogy 2009-ben, a sajnálatosan bekövetkezett ciklikus, de a nyolcvanévvel ezelőtől lényegesen eltérő világgazdasági válság a nemzetközi rendben, a világpolitikai viszonyokban nagyobb együttműködési készséget igényel, még hozzá globális méretekben és ez a konfliktus szituációkat is mérsékelni fogja.